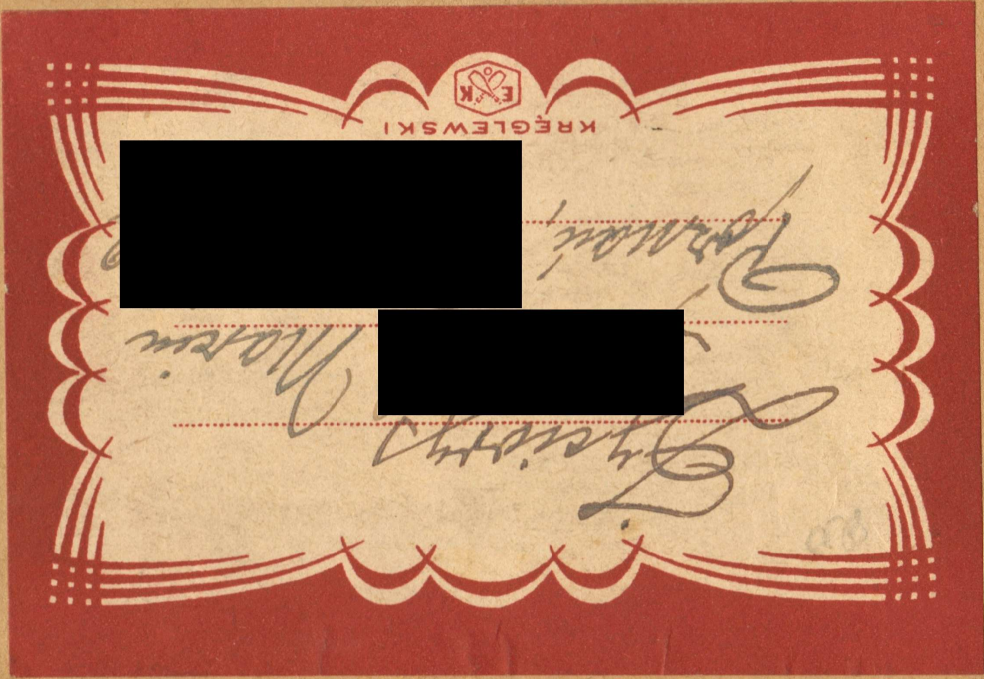


13



Z. B. 51

Prorokiem vj 6 listopada 1997.

██████████
 14 poviat Rojmin

(obcine por. Protoryn) 11. 10. 1997.

zjca Andreja, matki Kajaunej

z domu ██████████: Dvác najdyt

robotnikiam volym, a p'onej' vs-
 razeem. Za r'okny narezoostam

7 let, a chodit' musiam do sp'ed-

nij' v'otki v Buzakovic, ponervat

v nasrej' v'ovce z'koj' nie bysa.

Korvekat' na vsi, byc' robotnikiam

volym i to j'evode se pruvstid' n'ostat',

topeba nie lada vytravivati, tak bysa

teci i u nas v domu. Voj' Boje K'ubany

gdy solit' v'opomne' vse n'ost, myj'.

2

ojcie pracowal, matka i starsze
siostry, a mame to w domu byla
biada, a siostra to praca na roli;
Ale mi tylko stawi pracowali, bo ma
asi wpieni otkulac takze pracowac
musze, a nize i ja gdy przybylam
ze oskoly, zjadlam obiad, obrabialam
lokyje, dalem do roboty, a praca byla
normalna, trzeba mazykac drewna, a
to jessore bardzo wiele, bo wziel
drugi, pierwszy niema, to swier
trzeba zamiesc podziworek starszym
pracygym w palu, to swier mazy
trzy dla krasuli, to troske pupanci
i winki, to trzeba przy miesi kulka

3

niader wody z masy, a ta z blera sie
nie wioz, narze kurki okoz josi i t. d.
takie i tym podobne prace musze
zyc kurzwac drzewi. A gdy bysem juz
starszy, musialem takze za posadzin
chodzic do pracy i kulka zosy zrobic.
Tak sta, chodzic tam do roboty, wrotysem
sie i pracowalam, a we wrotych chodzic
bardzo sie z kolegami, to swier robicem
zabawki, a raz nawet rower z drewna
z robicem, chociaz dazo s niego pomiedzy
mi niestem, ale swierze bysem wytrawny
i starostem sie wykumac jak najobrad
miej: Gdy miastem lat 12 wy 13 wie
(tego do podobne me pamietam, ale

4.

w Kardym rapci szkodliwym jeszcze
do roboty) to amiam tam fur kony
wolic z rickling, a ktore na rob. tak
bardzo sa potrzebne i to roznego
rodzaju. Wielkiny swego czasu
dwa ogrodniki, trzeba byta z wiosna
pomalownic proty, a tu gwiec nie
mial czasu, bo posreci wrasc od
pracy dopiero przy zachodzie słońca,
zije musial tam ja te prace wykonal,
a wykonalem dobrze, tu zadowolenie
mniek odgrywaj, bo musze sie tutaj
przyznac, je niem dar do Kardaj
pracy, a namygotem sie nawet repa-
rowac obusc, wielkine, zyc' rocznie i

5

menyua, co mi sie porinny. bardzo
przydala, a do tej sprawy jeszcze por-
wice wspierajacych labach. Tak sie
pracowala latem, a zima? dziec krotki,
przybylam ze roboty, zjadlam sklad,
adulcniem lekosc, co mi co trzeba
byta zrobic, tu pasci do skladu po
kawec, to unglac dperwa, pozynisi
wody z lampy do mieszkania, a potem
ter' troske palatoc po lodzie, a czasem
zata atym materem wstwie, bo Tadnie
jest sie kani i potrec' buty, ale
kupic' more to trudne. Wiosna
przy wstajnej lampie wbitem rojne
zabawki, to pnie wytatam rojne baki.

C. 6.

i tak te lata ~~ni~~ lecioty, a i nadspeli
opini opowiescien Tary szkolacy.
Po opuszczeniu szkoly nie byla mozna
propinowac, ale trzeba byla zabrac sie
do pracy, a cely jaku tako sie przyjal
jak pozostoi na wiejskiego Karolera.
A wiec na pocztek pomagalem ojcu
w obradach, potem byltem pastuchem
gdzie, nastepnie pastuchem owiec
czyli jak porzedzenie na wsi marynow
owczarniam, a byla to mowar zwota
ale zararem i smutow, przytem
guzarki sierbowe i gramem piwienki.
Ludow, tu zamow wyuzgu tem sie
na pastwisku, wybatrony wrotocki

C. 7.

wzmyslalem nad stworzeniem i wata,
a i zapamiatem a miyale wozrozogach
ktore w tym czasie urobily szkoly.
A gdy pozsta niedziela to stowozos
dopravdy byla mi smutow na duzy,
bo tylko co drugo niedziela miastem
wplac, to mi nie odpowiadalo, ale
coz byla robic i sie wzgladu gyciafasci
owce. Porowij jednak owiec owiec
opredaw tak, ze jowi nie byltem pot-
roby, wiec obymatem ianuz prace,
porowic kowini, owiec w polu, (co prawda
trzeba sie najpierw nawozyc) ale obstay
bytem wiec uanka owcki dla mnie nie
opowiadala sadlug. Studowici i tak

AM

Moja mi dać, rycie i mądrej
byłiny popyrta i i krasie, To mi
sij nie podobata i postanowitem otym
zawraci. Pracowatem jeroze na rob.
ar obr jerozi 1909 r. ale dwoje moja
buntowata sija, bytem barozgo wroci-
liny na wpolkie nieprawidlowi
fakie sija wrozas dpaty, bo zawse
pracowatem jak byka mugtem i
nieogtem sija kardiog formog, kłog
mogtem wykanci, ale nie mogtem
znieci rycie wiskie a do tego jeroze
odgrawnie sija wy to se strony samog
dziejrawy, wy to se strony ekwanir
Niencow, bo ppecior to byz wasz

CM

wykawranie Polakow na Pordem
miejom. Tak to pierwszy dnia
serwatem stg podobnie zapanistajuh
Niencow nar na zawse. (Ale nastata
dla mnie wiska chwila, woz miatem
wkie? wy nie mogze piewidly
na wyjad, a po wtore miatem nie
specia 10 lat, rycie potrzeba by to
porwelenia rycia. Gwie ras nie mogt
mi dać takiego porwelenia, bo rata
wke to go wywelenie sp racy i awantura
z dziejowog. Wkatem sija rycie do mieste
Pogopeli na polio celum mego
wyjardu do Westfali do miejscowoci
Halthausen, ale tutaj napotkatem

na odmore br. p. Kunisap satelefontat
 do tego Niemca djeparcy, a ten me
 odpruciojias, jely mi radnych papieru
 me zdawac i tak juwiz wrowiatem
 do domu. Ser mizego, a duspa moja
 buntowata sie pnieirku Niemcowi tak,
 ze gdy w roku 1913 zmaro moj ojciec
 a ja przychoatem na pogrzeb, to
 jessore tego ^{moj} moztom zabomniec i
 moirsem wdauu, jelym ze soba
 przywioz dynamitu to bym te
 jigo chate wyodjiet wponictre, za
 moji Ruzwde jakq mi drego ojesu
 wyragano, bo nie tyko ja sam
 cwiptiem, ale moj pachany ojciec,

jessore njnej wywipiat, jak juw
 wobomnieu, se radnych formalnowci
 clem mego wyjardu na poluju me
 zabatrowem, to jednak w domu przy-
 gotoweliny wyystku co bylo wozliwe
 i co moi bratani wozpice mogli mi dac
 na wyjard do Halkhausen (Westfalja)
 jakbalnik obrawio to bawdyo wielku
 trudnowci dla moich wozpawit, to jednak
 gdy uatopedt dzieci mego wyjardu,
 miastem wyystku gotowe. W tym
 czasie pisatem do mego brata
 zamieszkałego w Halkhausen, czy moze
 przyjedac i czy tam otrzymam jakq
 dolara proce? w mi brat na to

napisar to na pravde me pamiestan,
 ale pod kamic sepnia, a lyci mrdje
 na podrothku vnesenia 1909. vyjedka
 Tem z meji vzhynimj, vridki. Pavyz
 z Kavragorki, a i do Dortmunda
 adlytem z stavymj Kologami, stoty
 porytome jechali za pracu, a
 z Dortmundu a i do Holthausen jechatem
 sam. Gdy prylytom do Holthausen
 byt bavyzjo piskymj obancoruy drien
 Brata mego nie lyta v domu, a bratovj
 vridyatem po rez pavyz, panyeraj
 ich i luk adlyt sji na oborynie. Po
 vhespje u bratam sji i vzhynymj memu
 bratu na spotkanie, lez v ozi, kuka

let me vzhynimj sji, brat sji postaraj,
 a jam vrvst, panyeraj, me trudu,
 tak to juz jst na tym s'viesie i me
 vzhynimj sji. Gdy vrvistam do domu
 brat lyt pvy obicpje. Po vrvstam
 pvyritam sji, nastapisa drugie
 sporjadanie a vrvstec, a stonkac
 vzhynimj, a najvzhynimj s'viesie
 by to to, ze pvyjedatem p rance ber
 raduyse dokumentaj, jedy nie
 mirstem Raste vber bicepnyoz do
 naklegania z vavkov to vrytoho.
 vzhynimj jak i tej vrvstec
 na p rance od gja tezu me mirstem,
 bo jak jst pavyjedat vrvstam

Ab

že ani djetičara vami, ani polnija
tego mi ne uoymit', zdakli vyjstiat
pivnennogo porovlenia od oca, je
dij zhadra na moj vyjard. Ginec
jednak vedjat vsem to padanie
(vydatenie spozny) dlatego ter' nie
mogt takigo porovlenia vyotari.
Teraz dopisar nastopivy velkie budvina
pomerov' obiazatem pravarac' v Kopol
vzela, a ber odmelclavania i rezerv
lenia oca, do spozny mi ne pryzjeto.
Coj tedy miatem vbić, vracac'
do Kasagorki, vy ter' porovtac' v
Halthausen? vy bratem to drugie.
Varnopoliny dij z bratem v Tplu, hohi

AK

z vbić, arby odmelclavani k spozlyte
miemy mi vyotari, a pavieraj brat
mieshtat tam juz pitka lat, byt dobre
z nauj, mi bykha Polakom ale tak je
vremiane, gdyz nie byto pravie sadnogo
stovarjovlenia do ktrogo by nie valerac,
a vje brat vedjat, co by mozia zrodit.
V otopie ot vj pravitko dje vstavoy, to
gotov' dla oca zrobt' zij ale, vje co
vbić? Moj' Boje Konyaj! miatem ja
vstavos' smutue duie i more. Pracy
v Kopalni mi mogtem otymaci, a
vpravie mi mogtem zrobt' batpec na
brata, arby na miie pracovat, ale
ze miatem karte uberjivdenovoz

nice Bernego dnu stymatem prace
 przy budowie nowj Kupalni. Wstapię
 prosić mi się być na sercu. W tym
 czasie mój Kochany brat starał się
 arcyłym mógł stymać wspomnianie
 Papiery. Troskowi do ojca, arcyłymi
 takie perwolecie nadostaj, co też
 nieswtornie stymatem, Jaraz
 udaliny się z bratem na folioge,
 tam sile się nie myśle matrofoliiny
 na dobrego upadnika, mój brat go-
 wredziat mu, że ja nie mogę pje-
 ć i szliwoc' owego dpietrzawy stymać
 pracy i t.d. i t.d. Był utrudnich jakoi
 wyrystho dobre zasotit, by mielarem

wspomnianie Papiery stymatem, a jak
 się pójnię. Wstapię do dpietrzawa
 do Kaczagótki jeorje Karc zapisać.
 Mowię, że brat Kukow i lipna mi
 wydzwie, a jednak by w Niemiec był
 na ukarany, by prawda z wyrysa.
 Tover wyrystho była w porzadku, mogtem
 już smista udac się do Kopalni w gda
 (1910 r.) po zasotitrenim wpełnicie formal-
 nowi i bud. lek. mogtem już po 3
 dniach urbojony z katarocko w reku
 spawic się do g. Szubkoci ca 500 m. br.
 i zniknąć w niemowciach. Wstapię
 na 40i, ad rana, a z do zachodu
 45 Jonia, Podpinnatem Strótece Pana

za pięknosi tego wyrostkiego co
 oglądały czy może, a tu nie ras
 w ciemny, wyrostko sambyjste przed
 czyma. Tęba pracować, dla chleba
 Tanie, dla chleba. Pierwsza praca
 w Kopalni była dla mnie dość ciężka,
 ile to patu zgładem, a ile się uwalatara
 w tych niemych korytarzach, bo
 przecież trzeba się wozgi, trzeba wyzost
 rozpoznai, znać i ta bardzo dobrze
 zapamiętać wyrostkie sygnały jakie
 żeby mogły się wżym górnika przyda
 być otworzym na Kordym Korku, bo
 o mieszkacie w Kopalni nie fundow.
 Tak pracować jako urodzi, wpięciem

Ramienie wydalowane przez górników
 przy budowie korytarzy, wtedy mi mi rozpał
 niejsza bo przy braniu węgla. Jarełek
 jak na okropaka 11 to letniego nie
 był zwyczaj tak mały (cał to 1 mk. mies.)
 to jednak po odliczeniu na uker pier.
 zapłacenia stacji i reszta na żywie,
 tak, że prawie nie nie porostata, bo
 co innego mieszkańcy wsi wsi -
 sami, a co innego być na stacji.
 wpa po kilku mies. potaralem się o
 imię praca i tożsakości, tam
 pracować nie zgody, leep 10, ale
 zarabiałem bardzo ładnie, tylko
 jedno mi się nie podobało, bo co drugo

medzice treba byta pracovat i
 tu me treba v rignu dnia, ale casto noc
 vs do ponedkajsku rana, do nastupny
 z mianj, gdyz jeden dajim pracovat
 v dpciu, a drugi v nocj. Tak prac-
 vatem pred kiska mies. V tym
 cesie karaju sadnie sje ppyrospiatem
 i karotata mjenose sa zvo. - Ink.
 gotovki, ale tej bytem nicu z nar-
 morany na vrtach. V tym cesie
 ppyjekar brat mego o vagea
 z Bruckhausen (Nabaria) i povrada,
 ze tam migt bym atymaci prace
 v kopalni, tym v rignj, de suj v kopan
 pracovat, i sarobit to samo

vo v kakovni, a pranyje z skov godj.
 Tak tej pomegu dnia podpiskovatem
 sa prace, zapakovatem mactatki i
 jarda do Bruckhausen, Prace
 atymatem v pncizgu 14 dni, a pu
 drugie pncizgje miatem vje atymatem
 sabcie coi kolvrik odbovge. Prace
 v kopalni miatem me zto, a sarobk
 teri me ugovory, a ze spaz ppydvojme
 byz takje mne, mje dpcizgje, v rje
 z to sje me zle, a narok pomegje
 mojca, ze bardo dobre. Rok 1944.
 v vyzstke kopalniah strajk, ja zas
 v tym cesie podpiskovatem sa prace
 i zavr ppybovatem tvorke sobj movar

w fabryce cyntku, praca była różna
 ale i taka, co by się przysłała dla
 tyłu, jak się poprzednie może co
 wycia i matkę samordowab, a taka
 praca wścisnie przypadła mnie
 danemu, bo jak się dorędziałem
 od robotników, taka praca była
 możliwa również otrzymać, bo tutaj
 niht drugo mi wyszlo. Goryska
 jak w piekle, (chociaż w piekle nie
 byłem i nie mam zamiaru tam się
 dostać) w każdym razie zwoi coś
 widziałem, a gdy sobie wspomnę to
 żal mi tego robotnika który taka
 pracę wykonyje, a może dzisiaj

już więcej wspomnieć, a więc i lepiej?
 Tak też po kilkunastu dniach wra
 fabryce znowu obwisiałem, acyly tam
 już więcej nie powróci. Da dzisiaj
 Kopalni gdzie ostatnio pracowałem mi
 miastem zamiar powrócić, a jak
 mi się zdaje, by to można dopisać
 ułożyć nie jest roku. Pracowałem również
 wrogów w oddamni rulari, ale i tam
 długo nie pracowałem, po sprawie
 nie podobała mi się, a po drugiej
 raz wchłodził maszynę, a ja przecież
 nie miastem zamiar więcej zarabiać
 bez pracy. W tym czasie dorędziałem
 się, że wra Kopalnia potrzebuje

gorników, i to w Horkenmerich
 przychodząc tam i zostając przyjeźdźcą
 pracującym 6 godz. (na 3 zmiany)
 a zarobek dobry, węgla naturalnie
 geologicznie było, dopiero nie geologicznie
 ca 150 metr. naturalny na podstawie
 węgla. Los ~~jednego~~ chciał, że nie
 miałem wtedy innego pracować, chcieli
 doprawdy mi się tam podobać, bo
 to było pierwsze drzwi do Kopalni
 przy chwałowym jeźdźcy do Kopalni
 węgla do Wanne (Westfalja) na
 kopalni Kopalni, bo tam zatrudniony
 kilku gorników, do wyburzenia kory-
 tarzy, a więc praca ciężka bo

w kamieniu. W tym miejscu byłoby
 ale w końcu się zgodziłem.
 zaprowadzić się z jednym Polakiem
 psychologicznym rozumem. Najpierw poru-
 kaliśmy stajni, co zresztą nie sprawi-
 ła nam żadnych trudności; następnie
 udaliśmy się do Kopalni celu robot-
 nienia wielkich formacji, a
 następnie stajni pracującym już
 w pracy Kopalni. Była to latem
 1912 roku, a więc nie miałem jeszcze
 20 rok życia, a tak ciężko pracować,
 bo jakkolwiek praca była lekka, to
 jednak sama praca dla mnie była
 bardzo ciężka. Po kilkumiesięcznym

takiej brzoj pracy, musiałem
 przetrwać się a prace były wydobywa-
 min uszła. Zarabiałem prawie że
 to samo, a prace była cięższa i
 tak pracowałem aż do sierpnia do
 1913r. Następnie przeszedłem do
 Gomułki i rozprawy o powiecie
 i na wskazywanie się do 1914r.
 wstąpiłem do wojska (obronie
 Francji) całym oddziałem 2 letniej
 służby wojskowej. Niemał pół roku
 później rozpoczęła się wojna,
 do przetrwania jest prawie każdym
 i wam, wspomnie tylko to, że w czasie
 wstawania nie było dla mnie

wielkiej trudności, bo pracując w Kopalni
 musiałem także zrobić wstawanie, zaś
 służbę i wzięcie materjału, dla mnie
 także nie sprawniejszy niż tak wielkiej
 trudności, pracując w Kopalni przez
 8 godzin. Takie było moje wstawanie, a
 po drugiej stronie miałem zdrowie. Dla
 mnie nie byłoby, że to instrukcja,
 ale nie wskazywałem, że to instrukcja,
 dobrze, tak lepiej ją musiałem się
 obym pogodzić. Na przykładzie 1914r.
 obym małem 7 dni ~~z~~ urlopu, do
 Łańcuta nie mogłem przyjechać
 bo to za krótki czas, sama podróż
 w obie strony trwała by ca 5 dni,

30

wice przyjechałem do Bruckhausen
do mego siostrzeńca, przy siostrzeńcu
odnośnie drugiego siostrzeńca w
Hamborn, następnie udałem się
do Kraju do trzeciego siostrzeńca,
potem odwiedziłem brata w Holt-
hausen, następnie znajomych
w Wanne i t.d. i t.d. Obiecałem
wystąpić wkrótce i znajomych
i jarda zawiadomili o tym.
Teraz byłem w drodze do Bruckhausen
w tym momencie, że napisałem tam
już nigdy nie przyjdę. Po powrocie
z wiatrem rozpoznałem się z moim siostrzeńcem
a nieubogą i twierdziła, że jest.

31

Ale muszę się przyznać, że i tutaj los
mi się zdarzył, że kompanja potrzebowała
kilku żołnierzy, którzy mają być i
chcę do rezerwy batalion, zgłosiłem
się i po odbyciu próby, okazało się,
że mnie nie przyjęli, reszta to
już się przyznałem. Wszyscy wreszcie
wybiegali już po kilku żołnierzy do
Opatowskiego Teatru, miastem zroszono
się tam dołkami, które odbyłem i
zgramiłem dołkami. Po powrocie z domu
wstałem znowu przyjechałem do domu -
mówi, przed potudniem odwiedziłem
siostrzeńca, a siostrzeńca rezerwowym
był. W tym czasie co mi się stało

22

w drugi palec u lewej ręki, prawi-
podobnie od ukłucia szpilą.

Amisiamem się do szpitala, lekarz

stwierdził, że się łowi" posuje, więc

potrzebna jest operacja. Zgodziłem się,

niepóźniej niż palca, a potem z

cięższymi nie może. Gdy trzęska

obwieszała ludności. Wtedy, rozpo-

czcie wojny światowej, najdłuższym

zaj w szpitalu wykonywałem. Trzeba

na gwałt szpital opuścić, bo gra-

moira niedaleko, więc było moje

dwadzieścia, może na dworek, a

reszta na wojny sanitarne i tak

zawsze kierunek dworek.

33

Wychodzący do Frankfurta nad Men.

Tam leży się na peronie jakiegoś czasu,

a potem z powrotem do Berlina.

Do odwołania mojego umiarko-

wania i wszelkich przyborów wojen-

nych, Karabin, naboje i granaty

na kilka dni, a potem marz

na dworek i swój jarda, ale to

raz z gorzej, bo na wojenke.

Wszystkie przybory, odzież, broń

nie było, a przed wojeną w Szwajc

Wszystkie w jedną miejscowość

której nazwy nie pamiętam,

w każdym razie już na ziemi

francuskiej. Gdy zobaczyłem

34

to opustoszenie, Boje Berckany!
Spalane domy, to smier i wielkie driny
w murach od poriskow armatnic,
tam zwir okna i drzwi potpasowane,
to zwir stary uszkodzone armaty,
a niektore smich Kamplietnie stras-
kane, po drodze sa i spoty kalinowy
rabite kanie, zdurugowane wody,
a co za zapachy, trzeba bylo wsta
i wszeq ratyka. O to zmir na
porogtku wojny i ratony: Po drwob
dnach marnie padqzylimy sie z naz.
Frankami: (byliimy z w innych punktach)
a wie kardy poszed do wojny Kamp.
tak same i ja z goscim sie do 11 Kamp.

35

130 gw punktach przedt, a byla to na
porogtku wojny 1945, w tenzas
Kiedy to Niemcy juz wozie wjezili,
je dla nich wojna przegrana, a
mimo to wojne prowadzili jeszcze
4 lata, wie bylo tu opinywat co
porojtem w tej prokletej wojnie
i ratony; bo naprawde odlicza
mi to doci do dalszego ziania,
wspanne tylko to, je wiepie juz
20 lat i tak bude musiat zmir
te wiepiecia, as do kanie moga
zycia. Znamowozatan moze zdrowie
u kreicim moze dity, pper wojne
choroby jak tyfus, potaca, marki

Dwa razy byłam lekko ranną, a
w końcu jeszcze mnie Niemcy zam-
knęli w więzieniu, zata, że byłam
chorą i nie chciałem (gdz mnie
ze szpitala zwołiwor) wracać do
przestni. Miałem już dożyć.

Alle Niemcy nie głębi, za dobre
zbrawowanie się (paniewaś nie byłem
względ Karawy) zaraz mnie zwołiw-
br potrzebował. Jit między, a ja tak
chętnie chciałem sobie poowiedzieć.

Trudno, trzeba było wracać, i potrzeb-
niemier w ody, ale los okazał i
mnie do ukochanej żony, którą
poilkubisem w październiku 1947r.

a kilka dni po ślubie musiałam
wracać na front, a wróciłem
dokipor po 13 mies., ~~toż~~ po
zawieszeniu broni w listopadzie 1947r.

Wzrost przed zawieszeniem broni
byłam już 170cm, ale już
opóźnić miałam, bo przydzielono
mnie do transportu więźniów mater-
jałów, młody do Belgii, ale zamiast

do Belgii przyjechałszy aż do
Würzburgu, tam wjechałem do
Pawozgu osobowego i pojechałem
do Berlina, stamtąd zaś do
Poznań, Berlin był w ten sposób
czwarty, według osobnego przebiegu.

Po przybyciu do Poznania, spotkałem
 mnie wiarowaranie, pamiernik na
 wygotkach innych dworach w
 Niemczech nie była wcale krotka.
 wojakowy, a tu wazny wyzosc:
 Soldaten rechts, Forscheine vorzigen,
 ale nie tracę smygu. Perwi i wty.
 chcieli, gdy jeden z oficerow badał
 dokument potrzebny jednemu dotychczas
 wachylam się i ukrytem się powo-
 między ludzki cywilnych, Rtorij
 także tym samym porządkiem
 przyjechali do Poznania i dalem
 obok drugimi wozami, kłado się.
 Skończył się tutaj przysnaci, je

dokument potrzebny miastem, ale
 nie do Poznania, tylko do Würzburgu
 miastem wracać do Hockstet, pamiernik
 na dokumenty potrzebny mi miastem
 wywarone kiedy miastem wracać
 więc przyjechałem do Poznania, a
 po kilku dniach miastem samiar
 wrócić do Frankfurtu, bo pamiernik jak-
 kolwiek była zawiązanie broni, to
 ja jeszcze nie byłem z wyjaka
 zwołany. W każdym razie byłem
 w domu, to przez wyjazd wyjechał.
 Po kilku dniach zgłosiłem się
 na Komende, pamiernikowi mi,
 że mam jeszcze pamiernik, albo

wracac do frontu celam z wolnoscia,
 Do frontu juz nigdy nie pojedziemy
 a po kilku dniach wrócimy namie
 z Porrajony Komendy Kuzpofstnem
 do Poznaniu, a w Warszawie z wolnoscia
 z frontu stopniatem z Niemiec za
 kilka tygodni. Pow. Kam. Arup.
 Wyptawista nam jeszcze ca 150. MK.
 za wyetkie tygodnie, towarzysz,
 od wyjazdu z frontu, a z wolnoscia
 mia. Mniatem juz woskowich
 gotowki. W tym czasie do Poznaniu
 juz wsi zis działo, dlatego zapisałem
 sie do Strazy Ludowej, a reły go
 przyjdzie potpela, stanęci swois

z Karslingu w reku, ale teraz juz
 inaczej, bo a wolnosc! Polska!
 Wic otety los scias inaczej, bo w tym
 czasie stopniatem powode w ospitala
 wojakowym za pilgmanosa choych
 i na tym stanowisku postoisem
 do biele podras powstania Wielkopolski.
 Po sprawie z wojny inatowej, zamiesz.
 u lewos do Poznaniu, jednowojne
 tykla dyto samyileci z wosnam
 szymistom, a moze powode, takozam
 rana jeszcze pracowata jaku skopet
 jentka, moze woskowami zistami
 Kupibiniy potpela nam melle
 i w majeliny mieszkawic, z Broda-

42

Jace się z dwóch stron, kuchnia i
Tarcienka. W tymczasem już nie karatem
Kuryj z interesie pracować, bez
razji się wstaniem gospodarstwem.
Tak sta wprowadziliśmy się do nowego
zpli pierwszego mieszkania, dnia
1-go sierpnia 1919 r. i w tym mieszk.
porostaliśmy aż do dnia dwunastego
(1930 r.) Po powrocie Wielkopolski
w szpitalu do starych wojaków
bez pracować nadal w szpitalu
ale miejsc mniej zarabiałem niż
w cywilu. Tak kolwiek już wojnie
się leżyłem i kurawatem jak mogłem
to jednak zdrowie nie bardzo mi

43

Wojnowata, a szczególnie w szpitalu.
Potem wstąpiłem, i szpitala się zwolnił,
ale tak zdrowie mi nie było, bez
powrotu do szpitalu wojaków, Głowa
była zdrowie w miarę do Zaparta-
mentu Samotnego, ale w miarę
nie został uwzględniony, więc szpital
zmuszony udeć się do Samotnego
a w kilka tygodni potem szpital
zwolniony. W tym czasie, to zdrowie
szpitalu przed zwolnieniem z wojaka,
zapisał się na Kurse Kardlowe,
Chociażem. więc na lekach i w miarę
szpitalu posady. Zwolniony
z wojaka dnia 19. 5. 1920 r. a więc

przez 2 mies. wukatem posady, ale
 nadobędz dzień 20. lipiec 1920 r.
 gupie posade stymuatem i to na
 moje wyksztalcenie karadze dobra,
 ale nie w Poznaniu, lecz w Katowicach
 i to w urzędzie Walki z Lichwą i
 Spekulacją jako wypracodawca, lecz
 musiałem przerwać lekcyje. Nie trzeba
 jednak tracić nadziei; Kupiłem
 sobie nowsze podrywniki i wystem
 się sam tak, jak umi tylko czas
 może pozwolić. Wystem więc nie
 wzbudankiem, lecz wzbudankiem, i
 zwór jak za najinsydryzde lat
 pracowaniem i wystem się.

Tak pracowaniem Nr 1. sierpnia 1920 r.
 a wzmiancy zosłatem z powodu niedobrych
 warunków, że dowód zaś zosłatom
 odprós porównadzenia.

Poznań, dnia 12. 8. 1920

Prisławienie

Pan Karol Tomarak pracował w Urze-
 dzie Walki z Lichwą i Spekulacją w cha-
 raktere wyńalowy od 20. lipca 1920 r.
 Nr 1. sierpnia 1920 r.

Pan Tomarak w czasie urzędowania
 okazał się pilnym, sumiennym i
 energicznym urzędnikiem - zachowanie
 sięgo było pod każdym względem
 bez zarzutu. przelniecie ze strony

mostepuje z powodu redukcji personalu
tut. Urzedu.

Urzed Wzrostu i Lichoty
i Specjalizacji dla le. Kwieciny Pruskiej
Gierownik

(-) w [redacted]

Wtenczas p. Dr. [redacted] paleciv mnie
do Urzedu Celnego w Poznaniu, kuz
w Poznaniu walych miejsc mi lya
a na prozynie mi miastem wloty
wyjedac. Jabralem zy wyc do
inny praz, do kawalac wozny-
wam, wrotem i td. ale nie barta
mi dy podoba w zarobek
mam. Potem zmedawatem

piemiti, ale i tu nie wiele ziq zambriv,
to jest dobre taka na gwardche.

W tym spacie stymustam fozade
jaku pamiocnik licinowy, Puklana
Polaka" w Poznaniu, w lutym 1922 r.
po kilku mies. z powodu choroby

potoczka musiatam fozac opasiv.
Teraz do bieru nasto prity dla mnie
jak i dla mej kochanej zony wprkic
chorbe, bo mi miastem z aduyde
dowodow, a Specier tyba ziq lenzi,
wogina ziq w tym spacie foziskoyta
o troch wstankow, wyc musiatam
popyc kilku panow na stancji i
td, w jednego jak i do drugiego

HP

Pracy, a ja i jemu odzieni w kupa
ale i ta nie wyostawia, bo na
znie może jako tako, ale gospodar-
stwa też zapracę za mieszkanie,
a gda i śmiała, pranie białe
i sp. nie więcej już w morych
nieszczęsach a Ktożby mógłby tego
mory, trzeba więc sprzedawci,
a więc różne rzeczy jak: myśli i
damski zegarek, buty, sakawa
myśli i damskie, potem garded-
ka różnego rodzaju, a gdy tego
zabrakło, trzeba było sprzedać
różne sprzęty kuchenne, potem
przedstawić zegar stojący, i

HP

tak przedstawiały te rzeczy, a i zwier-
nostały dla mnie lepsze rzeczy. W tym
mnie i stawić mi się polepszyło, ale
Pracy nie mogłem nigdzie znaleźć
a ponieważ na handel tej mi-
miatem, więc stałe wbiłem
różne badania, sakawą Pracy.
Hartowicz sprzedawcy rzeczy na
dziejniejszej rzeczy orenium ca-
1800, - jk. Minu tego wyostawia
całkowicie, ~~nie~~ trawie nabyć,
bo wyostawia się nadal (samowol-
nie) chciłem choć nie stare lata mieć
lepszy i myśle, że nie myliłem
się, Nauka moja nie powstała na marne.

50

Dnia 15 lipca 1923 r. otrzymałem
zawody magazyniera w firmie
"Genergia" Poznań. Praca mała,
ale wziętem się niezmiernie, że
znowu mogę pracować. W tym czasie
zarytowanym zgłosiłem, że jedyną
z firm handlowych poszukuje
Magazyniera z bransy ~~te~~ elektro-
technicznej, zgłosiłem się, i wzięta
14 dni zwróciłem przyjęty. W firmie
"Genergia" pracowałem nie bardzo
długo, bo od 15. lipca do 27. sierpnia
1923 r. Tego samego dnia (co mi się
poroz piwoży zdażyła) pracowałem
w firmie "Wielkopolska Centrala

51

"Jarosch" Poznań. Pojęcie miastem
doprowadzi iwróciła do 5 kwietnia
wzięte od poprzedniej, więc nastąpił
dla mnie lepsze sprawy. Teraz
mniastem doganić to co inny dyżur
strawili. Tak pracowałem jako
magazynier, aż do roku 1928. W tym
czasie "Wielkopolska Centrala Jarosch"
likwidowała się, więc otrzymałem
takie iwróciłem:
Pan Karol [redacted] z Poznaniem
u nas od dnia 27. września 1923 r.
Do dnia 31 maja 1926 r. w charakterze
pomocznika magazyniera. Pan
[redacted] wykonywał wszystkie funkcje

na mojem supersewnym zadolwieniu,
 prowadził również porządki w naszym
 zakładzie. Pan [redacted] jest bardzo
 sumiennym, pilnym i z wielkim
 zainteresowaniem wykonywał poró-
 bione mu zadania. Pana [redacted]
 przyjął z powodu jego zalet
 w różnym charakterze do naszej
 Fabryki cementowej i Batoryj.

Wielkopolska Centrala Żelazek
 [redacted]

Od 1go września 1926 r. do 31. sierpnia
 1927 r. pracował w tej fabryce
 magazynier w Fabryce Batoryj.
 W tym czasie moja rodzina zamieszkiwała

w Bydgoszczy, w miasteczku
 3 cegieł i 24 metrów. W dniu 1.
 września 1928 r. objeżdżając Stawiskę
 przedstawiciela w firmie "Batra"
 w Poznaniu, i pracował tam
 w 15. lutego 1930 r., a po wyjeździe
 firma wystawiła mi takie świadectwo:

Pan [redacted] pracował
 w naszej firmie Fabryka Żelazek
 i Batoryj "Batra" w Poznaniu od

dnia 1. września 1928 r. do dnia

15. lutego 1930 r. W tym czasie o to:

w 1. września 1928 r. do 30. września 1929 r.

był p. T. przedstawicielem naszej
 fabryki w Bydgoszczy z rejonem

Książania na całej woj. Pomorskiej.
 Twórcę wykrąży wstąpił na tej
 samowolnie; pracować i pokładanego
 w nim zaufania firma porzuciła 20
 2 dniami 1. lipca 1929 r. obywateli
 orga ekspedycji: towarów gotowych i ma-
 rzy centrali w Poznaniu. P. T. moim
 polski kandydaci powołanej instytucji
 jako wstąpiła sumiennego, punktu-
 alnego, bieżącego w prowadzeniu w pol-
 skich Książaniach kraję w brachunkowych
 i t. p. a przedawającym jako mitali-
 gantnego i obrotowego pracownika.
 Zwołanie nastąpiło w skutek
 zupełnego zastawienia maku fabryki.

Podatkiem tutaj: w pełni inwalidz-
 wie forte, arily się musi wychowalec,
 lew głośnie dlatego, że wierzgieru
 i zmianą pracy można osiągnąć
 bardzo dobre stanowiska. Głównie
 jednak ludzkie się mylą mierzgę;
 a to wstąpił mata wybrataczony nie
 potrafi tego tak łatwego zastąpić,
 tryzela z tego podać się, a w kwi-
 szej można się popełnić w wstąpi-
 dougu pracownika. Tak więc zdaniem
 15. lutego 1930 r. system zmian ber-
 pracy. Przez 6 mies. obrotowym
 zasilek, następnie zbilans rozrządowi
 a pracy nigdzie nie mogłem znaleźć.

Tak pracowałem przez kilka mies.
 Po parlyamie się skłoniłem mogłem zacząć
 pomyśleć o lepszym odżywianiu się
 i o przybawiu, w tym też opisie należy to
 zawrzeć piemi za Poprawieniem
 (1894 m. r. Kr.) wa dwuletnia ofstate
 w tej dobrej myśli, że na stare lata
 będą miał dwie moje mi duszy leop
 w osy dawk, piemię odpracowaniem
 ale stara się przez nie oczekiwana
 bo do 1936 r. zachorowałem, już
 więcej mi mogłem do pracy powrócić,
 a firma „Leutra” zpowodu przewlekłej
 choroby musiała mnie zwolnić.
~~W~~ od 28. lutego 1937 r. jestem

instytucyj jako bezrobotny i prowadzę
 w domu więcej do pracy zarobkowej. Nie
 będę mógł powrócić, a Komisja lekarska
~~może~~ urwała mnie za niedobrego
 do pracy, jestem chory na stonę,
 serce, nerki i nerwy tak, że nie mam
 już siły do dalszej pracy. Rodzina
 moja oświada się obecni z 9 osób
 a ja nie mogę pracować. W sprawie
 nie zdołam do pracy ubezpieczeniowej
 ubezpieczenia odzwrotna mi zasilek
 dopiero na moje prośbę zasilek
 pozostawiam, tak więc przez 9 mies.
 zachorowałem zasilek, w tym czasie
 system zmuszony znaleźć poradnic

do Ja hadu ukropanien Gostowych
 w Poznaniu celom przymania mi
 venty. Do tego czasu venty mi nie
 przyjmame, ale od porzeczku miy
 skoroby bystem juz w trzech wpiata
 lade, a hadany jecheli sy mi myle
 przez skorta wota lekary, bo mi
 tak przedku ukropanialnia wente
 daje. To skoinowem sy zasistku
 miastem jessore wsi wrozdawiec i
 le miastem narozyci, ale z pasem
 tu lej sie skainyto, a wenty miema
 kplela bedzie juwir wsi ofpedac,
 i juwir porzedt 3 lampory radze -
 aparat, ktorogo przed tym nabytem

wartosci 100,- Ft. nastepnie sprzedam
 nozic lampy elektryczne wartosci
 ca 125,- Ft. pomiarowi jessore przed
 skorobu kupistem, a przy nastepnym
 remowaji mieszkania, obciazenie
 dai zarozni, gdyz w mieszkaniu
 mamy gar, teraz jednak miastem
 nie porlyc i ofpedac' za pot'cauy.
 Nastepnie porzedt zegarku od Lombardu
 potam obogaska siluna, a fide wykupic?
 miastem jessore jedam wartosciowy zegarku
 wice zastawiam tego, a sily wykupic'
 pot'peduciu i obogaska. W tym opacie
 musieliny twor braci na kredyt
 a ja syj staratem, a sily ofpedac'

z tak z wielkim trudem nabytych
 karawach ziemi. Ziemię sprzedano,
 a pieniądze stąd nabyte? wróciły z
 zapobiegawczym dług w obrotach, potem
 zaległa apierzawa, następnie wykupienie
 zegarek, potem juwir umiastem wó
 mie wó kupi dla wdowcy, a reszta
 umiastem zostawi na życie i
 odcie w tej chwili gdy przyjeżdża do
 swego jenerała w tej chwili dawny
 120. - J. (2. sierpień 1908.) a w bednie
 dalej? To w tej chwili nie mogę powie-
 dzieć, ale mimo mej choroby nie
 upadam na duchu i do Bog, że
 się jakis poratuje, trzeba być uważnym.

Pod koniec mojej ostatniej pracy
 otrzymałem Dyplom w uznaniu za
 wina i oddaną pracę, zegarek i
 witan, a 11 listopada 1937 r. otrzymałem
 Krzyż Zasługi, za zasługi na polu
 pracy zawodowej w powiemysle, a
 przy umrze to przyznanym sobie, a siły
 moja wdolna postawi mi na grobie
 chwi malcika przyte siostrowa
 z wiersunkiem Chrystusa Pana
 w ciemności Koronie, a na polowkach
 dwie Ery.
 Mam 7 dzieci, 3 córki i 4 synów
 najstarszy 4,5 roku a najmłodszy
 18 lat, obecnie pracuje i zarabia

64

ca 30. - 75. mies. Druga ciotka
16-letnia obecnie jest po dzieci i
zarabia 20 groszy dziennie i całe
utrzymanie, a obopajadzi i obokulnych
obymy wate w otkniem dacie
imadania i alciady w orkole, fora
Lym nie korystatem nigdy ze
Zadnej spicki, ^{ani} Stowarzyszeni woko-
regumykh ani teri z Fundusze Pracy,
nie lubie do nikogo wskazywac
i zebrai, chyba emusi mnie do tego
milke wedpa, ale proze Pana Boga
ziby do tego nie doszli. Fundusz
Pracy nie opetnia narego sadania
Sprawiedliwie, wedz pilajace prace,

65

nie prowadzi ~~dotychczas~~ ^{dotychczas} kontroli,
wydaje prace jedusemu 4-5 razy
gdz w tym opiecie inny robotnik
pracowat tylko jeden raz, takozum
wku popowiedzi, gdzie jedni pracu-
wli: ja kilka tygodni, a drugi nie
tak przynajmniej ogrozatem od robot-
nikow. Co sie dziey Stowarzyszeni
Zobroczumykh to nie moze wiele
o tym mozei bo sam stego mgdy
nie korystatem i jeduak je, ze
sam ^{nie} chleba wytrawie zwrócici nie
wiele to panowoi, tu jest potrzebna
praca i to stasa. To jeduak ludzkie
ktozy tej siebrumy sie nie wstydze

i udaj takich ludziach, a wpe-
 wstajcie tamże mi oż. Przemawaj-
 także w sprawie górnicy otymata bony
 ma dalek, a synach publicat do
 piekarsa i powozów ciastka, żwir
 mi parowe jest tam bogactwo, górnicy
 wódy się ładnie umie słowami pokój
 albo panie domu czy pana Tadzie
 ubranego, bo przecież nie można
 sprzedać ostatniego ubrania, a
 ludzie widać tylko wiedę w obdar-
 twicie, a w odpowiednim porządku
 będą mi urządzić. W takim razie
 radziłbym takim młodzieńcom
 być bezrobotnym.

Wielcy emigracyjni bezroboccy trzeba
 przedewszystkiem zminić tryb
 życia i żyć na prawdę po
 chreścijańsku, bo ~~to~~ oteki żyjący
 ludzi życie prowadzi ponad stan
 kosztom najniższych. Wpięknym
 według rachunku ta kapitalista
 (choć nie wszystkich) ale niekiedy
 smieł to ludzie bez sera, bez
 sumienia, bo ich może być mowa
 o sumieniu ludzi ci ludzie żyją
 bez Boga, a życie prowadzi mi-
 mordac, wywołują życie zt.
 na kulanki. Przemawajcie panie
 o nieporozumieniu w skarżeniach oży

68

restawierają zastawiali po kilka
set złotych, bo jak się tu nie bawie
jak robotników wy wydzierżawili tak
mamie się psaci, a wreszcie nie
dziejących opasach gdzie ty sięce
ludzie jest bez pracy, Bardzo często
dziejącym takie oto dla ucha nie
mnie słowa: jeżeli pamięć się nie
podoba tu trudów, że pana wypanie
mamę wielu innych pracowników.
Czy może ktoś z ludźmi bogatych
wybraćie robie co się wstawiasz
dzieję w duszy tego biedaka?
Ludzie bogaci, nie powiem tu,
że są siwami komunizmem,

69

ale oni, a nie kto inny powoła tu
wielką odpowiedzialność za to co się dzieje.
Jeszcze nawet takie firmy które
właż zatrudniać pierwszota między
10 lat pomierają między się psaci,
a gdzie mogą ~~osi~~ te co mają
pamięć co ia lat?
Te i tym podobne rzeczy obserwowa-
łem od najinsodziejich lat, i przyzna-
łem do popełnienia, że za ostatni
tygodni występowałem co się w kraju dzieje
odpowiedzialny jest Ryd.
Ryd ma także wielką rolę, że tak
wiele ludzi jest bez pracy. Pracy
jest wiele, tylko ta praca nie jest

75

tak rozdzielona jak byi porinnia,
a srobedulnie givori kiovyuzh vobpini,
v dny i vivoty i vovale ludpic
ronaci porinni mied' vobovidnia
prace. Vovsy miedi vobpedinij
jak i pracovnyj pizypni porinni
mied' p'ace podvuzivane, a v'ovsja
z vobi ziv v'pandlle v'ikory v'vob
bednie v'ikore zapotpebovanie, a
v'vobnik, v'v'viesnik i v'v'vobnik
v'v'vob takze prace, kv'v'v'v'v'
v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'
prace i drugim prace daje.

V'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'
Kontrolle v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'

71

v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'
tam gdnie tego vymaga dobro k'v'v'v'v'v'
i v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'
v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'
v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'
v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'
v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'
v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'
v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'
v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'
v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'
v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'
v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'
v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'v'

Inspektory Pracy sovinni kontrole

72

prebravdajci bardzo doftadnie
pomierai niektore przedzielnostwa
podawaj i zapinaj do ksiąg nie
nadgodziny lecz przedzielnostwa
nana prace.

Obnizaj pensje wyzatkem zarabie-
nizym ponad 500. st. mies. a pod-
wyzaj tym co mniej zarabaja,
a napewno zwabi sie wyzszymi
w handlu, w karczynie i w innych
pracownikow coj potrzekuje, a wice
przedzielnostwa w kieszeni
ale zarabi kupiec, przepyszny towie,
demieslnik i Panistwo rawni,
Obnizaj pensje wyzatkem prac.

73

Kubiatem (nie miazatkem ktore mowoz
pracowai na dan jesieli. moz jest
chory wsgadnie ber pracy) do minimum
100 - 120 st. mies. Kobiety zarabiaja
bardzo wstac wiecej nie mierzaj
i dlatego nie chce wydzajcie za moz
a jesieli za moz wydzajcie, to wstac
daj zdarsza, ze drugo ze soba nie zija
Pomierai moz mniej zarabia niez
na sama darnij, wice nie moze
zaj stac pogodzie i na tamtę
bawstaj awantury, a w Panicu
wzawed.

Pod pomierai ludowai do
bo. il. to ludzi mieszka popowsta

74

w lokach, wotchystych pismach,
nie potrzebujemy ich doleka spakac,
bo mamy pismo na Kardig' ulicy,
a przynajdy na ten cel przewazy
z podalki od lokalni.

Przeprwadzić kantowla emyptor
(warszawski państwowy i prywatny)
pobierających emerytalne pensje
100, - Jt. mies. a mimo to zajmują
rodnie stanowiska i to jeszcze dobre
płatne. wotry ich natydomiant
zwolnić, a obsadzić bezrobotnymi
No potrzeb materialu by zlikwi-
nować, a dane przedajliwostwa odda-
worec przygotune.

75

Wzrostkie tydot zwolnić z zajmo-
wanych pensji, a obsadzić Polakami
i to jeszcze dobrymi patriotami.
Nadmieniam tu jeszcze raz, że
na pierwszym miejscu powinna być
ratownia sprawa zwolnienia
z pensji wotrykich inspiateli i to
bez względu, ale nie tylko myślo
pracujących, lecz także firmowice,
naturalnie trzeba najpierw zbadac
czy mogą służyć pracy.

Gdyby Prad to wotrykto przewadził
ale nawet do kadawia, to napewno
w kraju są palefony.

Goreń Boże!

Marin

Sty 1918

76

Sadmišianam, je odšyvanie z nacnie
sij sagovorysta (ca 3000) minime tu
driem oq dvoji z dvoje i vygladaja
dvoji dvoje, tskho zanie potrebaly
covkolivih leporego odšyvanie sij,
a ja sam smiatlym ca nejimnej
na 3 mies. vyjehac na Parage.
Nientoty, naja z Ameryki me chce
z dolerami vyjehac.

So dne garie truje sij z nacnie kopij,
vstavos seponije obuvri vrglednie
leicirue i garderobe. Tpeba vrvodrat,
a precior idctue praca me fraubri,
ale doje raditi i zadovolenie.

f.

[redacted] Martin

[redacted] Poznan

[redacted] ul.

W pewnej dywizji był pułk, któremu się nic nie udawało. W natarciu nie osiągał nakazanych celów, w obronie nie potrafił utrzymać zajmowanego terenu, nigdy nie można było na niego liczyć. Inne pułki dywizji patrzyły nań z góry i z wyraźną niechęcią, bo nigdy nie były pewne swego skrzydła, jeśli on obok nich działał, a często musiały latać dziury, które on pozwolił wybić nieprzyjacielowi.

Ale oto zmienia się dowódca; cała masa żołnierska zostaje ta sama; przychodzi tylko jeden nowy człowiek i w ciągu tygodnia pułk się przetwarza w najbardziej bohaterką jednostkę — staje się pierwszym w dywizji. Najcięższe zadania jemu teraz powierzają i on je bezwzględnie wykonuje, bo przyszedł jeden człowiek i to wystarczyło, by wartość pułku przemienić gruntownie. Człowiek bowiem jest wszystkim, ale człowiek charakteru i czynu. Masa może być bierna, tchórzliwa nawet, albo bohaterska i zdolna do największych wysiłków zależnie od tego kto stanie na jej czele.

Coż z tego, że w roku 1830 — 31 mieliśmy wspaniałe, nasze dawało nam wszelkie warunki wygrania wojny z Rosją. Przegraliśmy, bo brakło człowieka charakteru i czynu. Woda wielkiego zabrakło.

W roku 1920 mieliśmy wojsko improvizowane, złożone z najrozmaitszych formacyi, źle uzbrojone, a rozgromiliśmy Rosję, bo mieliśmy Woda o charakterze niezłomnym i on zdecydował. Człowiek zawsze decyduje, ale człowiek charakteru i czynu.

Ludźmi charakteru musimy przesyć wszystkie oddziały aż do najdrobniejszych. Każda drużyna, pluton, kompania musi mieć swoich przewodców o niezłomnym charakterze, którzy potrafią oprzeć się wielkiej groźbie wojny i ciągnąć za sobą innych w najcięższych warunkach do wykonania powierzonych zadań.